

Проф. др Снежана Соковић, редовни професор
Правни факултет, Универзитет у Крагујевцу

Затвори и казнени популизам

Савремени затвори су пренасељени, веома много коштају и имају скроман учинак на стање криминалитета. Константни глобални раст затвореничке популације није узрокован стањем криминалитет, него је последице популистичке казнене политике. Казнени популизам је повезан са медијски уобличеном јавном перцепцијом високе угрожености криминалитетом и израженим страхом од криминалитета, као и перцепцијом полиције као неефикасне и судова као спорих и неоправдано благих, коју популистички политичари, надмећући се у оштрини одговора на криминалитет, користе за постизање својих политичких циљева. У погледу односа квоте затварања и квоте криминалитета, савремена истраживања показују да је тај утицај мали, уколико уопште и постоји, затим да се такав ефекат поништава како затвореничка популација расте, као и да негативни споредни ефекти високе инкарцерације превазилазе евентуалне позитивне последице по стање криминалитета. Због значајног раста осуђеничке популације и израженог проблема преоптерећености постојећих затворских капацитета за Р Србију је од изузетног значаја да препозна и на време спречи негативне последице популистичке казнене политике.

Кључне речи: казнени популизам, преоптерећеност затвора, поништавајући ефекти инкарцерације, трошкови пеналног истема

1. Савремене затворе карактерише стални глобални раст затвореничке популације и велика преоптерећеност затворских капацитета. Генерално, савремене пенитенсијарне установе подразумевају хуманије услове, више материјалне удобности и јасно дефинисане међународне стандарде поступања са особама лишеним слободу кретања. Положај затворених лица јесте значајно трансформисан, али то не значи и да је значајно унапређен, нити да је казна затвора постала функционално и ефикасно средство контроле криминалитета. Савремени затвори су пренасељени, веома много коштају, оптерећени су високом стопом рецидивизма, и имају скроман утицај на стање криминалитета. Константни глобални раст затвореничке популације није узрокован стањем криминалитета, него је последице популистичке казнене политике. Међутим, као што ни експанзија инкарцерације није условљена стањем криминалитета, тако ни све пунији затвори нису значајно утицали на ниво криминалитета. У погледу односа стопе затварања и

стоје криминалитета, савремена истраживања показују да је тај утицај мали, уколико уопште и постоји, затим да се такав ефекат поништава како затвореничка популација расте, као и да негативни споредни ефекти високе инкарцерације у одређеном тренутку превазилазе евентуалне позитивне последице по стање криминалитета. Због значајног раста осуђеничке популације и израженог проблема преоптерећености постојећих затворских капацитета за Р Србију је од изузетног значаја да препозна и на време спречи негативне последице популистичке казнене политике.

2. Дуготрајни глобални тренд раста затвореничке популације - На глобалном нивоу затворска популација дуже време показује општи тренд раста. Према подацима УН¹ у периоду 1997 - 2007. укупан број лица која се налазе на издржавању казне затвора је растао у 104 земље од укупно 134 земаља у погледу којих су биле доступне релевантне информације (од укупно 144 земље УН), или 78%. Раст од преко преко 50% бележи више од једне трећине посматраних земаља. Пад укупног броја затвореника се бележи у мањем броју земаља, око 22%, односно у око 30 земаља, при чему у 16 држава из овог броја пад износи преко 20%. Квота осуђених лица, параметар који затвореничку популацију доводи у везу са бројем становника одређене земље, у 68% анализираних земаља показује раст, и то раст преко 50% у 30 земаља или 22%, а пад у 41 земљи, односно 31%, и то пад преко 20% у 22 земље.

Иако се раст затвореничке популације бележи на свим континентима у око 60-75% земаља (Африка 60%, Америка 74%, Азија 74%, Европа 67%, Океанија 60%), постоје одређене разлике у обиму раста. Док само 4% афричких земаља показује раст од 50% и више, исти раст бележи 26%, или 8 од 31 америчке државе, 39% азијских држава, односно 9 од 23, 22% европских држава или 10 од 45 посматраних држава, и 10% , тј, једна од десет анализираних држава Океаније.

Велике разлике у обиму затвореничке популације постоје и унутар појединих континената. У Африци се највећа квота затвореника бележи у јужној Африци, а најмања у западној, у Америци карибско подручје има највећу квоту, а

---

¹ International Statistics on Crime and Criminal Justice., S. Harrendorf, M. Heiskanen, S. Malby, (eds); HEUNI, UNDOC, Helsinki, 2010, str. 153-165;

јужна Америка најмању. У Азији предњачи централна Азија (бивши Совјетски савез), а на зачељу су јужни делови континента, док у Европи највећу квоту затвореника такође имају државе бившег Совјетског савеза, а најнижу скандинавске земље. У Океанији, највећу квоту имају Нови Зеланд и Аустралија а најнижу земље Пацифика.

У петогодишњем периоду 2002-2007, у поређењу са укупним десетогодишњим периодом, нешто мањи број држава бележи раст броја затвореника, односно 90 од 143 земље, или 63% (104 од 134 или 78% у периоду 1997-2007).

Обим лишавања слободе у току судског поступка је глобално генерално висок. Од укупно 137 држава чији су подаци били доступни (HEUNI, UNDOC), у 2007. у 62 државе или 45% држава најмање 30% затвореничке популације је претходно било подвргнуто неком лишавању слободе у току судског поступка, а у 28 држава или 20%, најмање половина укупног броја затвореника је била изложене таквим мерама. Лишавања слободе у току судског поступка су генерално заступљенија у Африци, Америци и Азији, у поређењу са Европом и Океанијом. У преко две трећине анализираних афричких и америчких земаља више од 30% затвореника, а у преосталој трећина и преко 50% затвореника је било изложено притвору и сличним мерама. У Азији половина земаља ове мере је применила према више од 30% затвореника а скоро једна четвртина и према више од 50% затвореника. Супротно, само једна петина европских земаља је преко 30% својих затвореника изложила лишавају слободе у току судског поступка, а само три земље преко 50% затвореника. Само три државе Океаније (3/10) су примениле ове мере према више од 30% затвореника.

Подаци о попуњености затворских капацитета, доступни за 124 државе у току 2007. године показују да су у 76 земаља или 61%, затворски капацитети били испуњени преко 100%, а у 27 држава (22%) и преко150%. Ниво попуњености затвора је највећи у Африци, Америци и Азији, мада и у половини европских држава за које су били доступни подаци прелази 100%. У Африци 79% анализираних земаља има попуњеност већу од 100%. а у 46% од њих попуњеност и преко 150%. И у Америци 79% земаља има попуњеност преко 100%, од тога 34%

преко 150%. У Азији је стање нешто повољније, 55% држава има попуњеност већу од 100%, од којих 25% и преко 150%. Скоро половина анализираних европских држава, 47%, има затворске капацитет попуњене преко 100%, од чега само једна посматрана држава има попуњеност већу од 150%. У 2 од 6 анализираних држава Океаније (33%) ниво попуњености је изнад 100%, али ни у једној од њих попуњеност није изнад 120%.

Подаци за 2008. годину показују да се укупно преко десет милиона особа широм света налазило у пеналним установама. Скоро половина од овог броја јесу особе лишене слободе у Америци (2,29 милиона), у Русији (0,89 милиона) или Кини (2,42 милиона). САД имају најбројнију затвореничку популацију на свету, 756 на 100 000 становника, следи Русија са квотом од 629, Руанда 604, Ст. Китс & Невис 588, Куба око 531, Белорусија (468), Белизе (455), Бахами (422), итд. 9% свих земаља, скоро једна трећина, имала је 2008. годину квоту затвореника преко 150. Процењује се да је квота затвореника на глобалном нивоу износи 158. Затвореничка популација и у 2008. години показује континенталне и регионалне варијације сличне као и у периоду 2002-2007. година. Њен раст се наставља и у 2008. у преко 70% држава (и даље највише у Америци, 76% држава, затим у Азији 68%, у Европи 68%, Африци 64%, и најмање у Океанији, у 60% анализираних земаља.).²

Европа - Европске статистичке евиденције за период 1998- 2007. показују раст броја затвореника у више од половине анализираних држава (земље ЕУ, земље кандидати, земље потенцијални кандидати и земље ЕФТА) годишње од 2% (на пр. Белгија, Данска, Француска,) до 13% (Кипар).³ У мањем броју држава ова бројка опада, и то годишње од 6% (на пр. Литванија, Румунија) до 1% пада (Португалија). Просечно, растом од око 1% годишње, затвореничка популација је у периоду 2005-2007. нарасла до просечне квоте од 123 у државама ЕУ. Највишу квоту затвореника

---

² R. Walmsley: World Population List (eight edition), International Center for Prison Studies, 2008;

³ C. Travers, G. Thomas: Population and social conditions: Crime and Criminal Justice, Eurostat, Statistic in fokus, 36/2009; Story of the prison population 1995/2009 England and Wales, Ministry of Justice, Statistics bulletin, 31; July 2009; M. Aebi, G. Barclay, J.M. Jehle, M. Killas: European Sourcebook of Crime and Criminal Justice Statistics: Key findings, Council of Europe, 2000; C. Travers, G. Thomas: Crime and Criminal Justice, Eurostat, Statistics in fokus, 36/2009;

у овом периоду имале су Естонија (302), Латвица (293), Литванија (232), Пољска (226), а најмању Словенија (60).

Најновије пеналне статистике ⁴ показују да се генерални тренд раст затвореничке популације наставља, јер се лагани раст бележи и у 2009. години у поређењу са 2008, при чему се у свим државама са високом квотом затвореника исто стање задржава или се чак бележи даљи раст. Раст од преко 5% имале су углавном државе бившег источног блока, укључујући и Данску, Шпанију, Италију, Турску и Андору. пад већи од 5% бележи се у Лихтенштајну, Монаку, Исланду, Малти, Бугарској, Грчкој, Азербејџану, Естонији и Северној Ирској.

У 2009. години највишу квоту затвореника, преко 300, имале су Русија, Јерменија, Украјина и Латвија, од 300 до 200 Естонија, Литванија, Азербејџан, Пољска и Чешка. Највећи број европских земаља има квоту од 200 до 100: Шпанија, Португалија, Андора, Француска, Енглеска и Велс, Шкотска, Луксембург, Белгија, Италија, Монако, Аустрија, Мађарска, Словачка, Молдавија, Бугарска, Румунија, Србија, Црна Гора, Албанија, Македонија, Малта, Кипар, Турска. Нижу од тога, квоту од 100 до 50, имају Шведска, Норвешка, Финска, Данска, Холандија, Швајцарска, Немачка, БиХ, Грчка, Ирска, Словенија, а најнижу квоту затвореника, испод 50, има Исланд.

Попуњеност пеналних капацитета изнад 100% има скоро половина европских земаља, при чему две земље имају попуњеност већу од 150%: Србија 157,9% и Шпанија 153%.

Старосна доб највећег броја лица у европским пеналним установама јесте од 30 до 40 година. Просечно трајање боравка у пеналним установама у току 2009. године износило је око 7 месеци, најдуже у Румунији 30,1 месец, Азербејџану 29,8 месеци, Португалији 25,6, Словачкој 19,5, Албанији 18,4, Шпанији 17,3 месеца, а најкраће у Француској 0,9 месеци.

---

⁴ Council of Europe Annual Penal Statistics, SPACE I, Survey 2009, M. F. Aebi, N. Delgrande, Strasbourg, 22 March 2011, PC-CP (2011)3; Council of Europe Annual Penal Statistics, SPACE I, Survey 2008, M. F. Aebi, N. Delgrande, Strasbourg, 22 March 2010, PC-CP (2010)7; C. Travers, G. Thomas, F. Bulut: Crime and Criminal Justice, 2006-2009, Eurostat, Statistics in focus, 6/2012;

Највећи број затвореника осуђених на казну затвора мању од једне године у току 2009. године бележи се у Лихтенштајну 66,7%, Србији 58,8%, Монаку 55,6%, Андори 51,6%, Холандији 45,9% и Немачкој 42,5%.

Највише финансијских средстава на затвореничку популацију у току 2008. године утрошено је у Шпанији и Холандији, затим у Румунији, Пољској и Шведској. По једном затворенику дневно, утрошено је највише средстава у Сан Марину 700€, У Северној Ирској 255€, у Холандији 203€, у Шведској 200€, а најмање у Молдавији 4€, Македонији 6€, Турској 9€, Србији 13€.

Аустралија - У периоду 2001 - 2011. број затворених лица у Аустралији је константно порастао за 30%.⁵ Током 2011. године у односу на 2010. годину бележи се пад укупног броја осуђених лица за 2%., при чему је већи пад женске затвореничке популације и износи 9% у односу на пад мушке затвореничке популације од 1%. У истом периоду порастао је број затвореника аборицинског порекла за 1%. Број лица осуђених на казну затвора опао је за 4%, док је број лица лишених слободе у току судског поступка порастао за 6%. Квота затворених лица у 2010. години је износила 172, а 2011. године 167.

Од укупног броја затворених лица у 2011. години 23% се односи на лица која су лишена слободе у току судског поступка, што представља раст ове категорије затворених лица од 6% у односу на претходну годину. Затвореници аборицинског порекла чине 26% укупне затвореничке популације, и имају 14 већу квоту затвореника, односно 1868 на 100 000 одраслих становника аборицинског порекла. Две трећине затворених лица у Аустралији у 2011. години је старосне доби између 20 и 39 година. Просечна старост затворених лица је износила 33,6 година, односно за мушкарце 33,5 а за жене 34,8 година. Попуњеност затворских капацитета износи 105,9%. Више од половине укупног броја затвореника (55%) је у пенилошком поврату, односно 61% од броја затвореника осуђених у последњих дванаест месеци.

Канада - Квота затвореника је у Канади већа у односу на већину европских земаља, али је значајно мања у односу на САД. У периоду 1997- 2007 бележи се пад квоте затвореника са 126 у току 1997. године, на 116 2008. године, што

---

⁵ Australian Bureau of Statistics, 4517.0 - Prisoners in Australia, 2011.

представља пад од 7,9%. Преко половине казни изречених осуђеним лицима износи један месец или мање. 37% укупне затвореничке популације чине особе лишене слободе током судског поступка. У пеналним установама Канаде 2008. године било је 5,1% жена и 4,9% малолетних лица. Попуњеност затворских капацитета 2008. године је износила 96,4%, а трошкови одржавања пеналног система су у сталном порасту, 39,5% у 2008/9 у односу на 2004/5 за федералне установе и 28, 8% за остале установе. Дневни трошкови по затворенику у федералним установама у истом периоду нарастали су са \$ 241 на \$300.⁶

Сједињене Америчке Државе - Најинтензивнији раст затвореничке популације бележе САД. У периоду 1920-1970 становништво САД је удвостручено а и број затворених лица се увећао у истој мери, док се у периоду 1970-2000 општа популација увећала за око 40%, али је у истом периоду затвореничка популација увећана више од 500%.

Нагло повећање броја затворених лица започело је почетком седамдесетих година, када је квота затвореника износила 119, затим се константно убрзавало и увећавало и у наредним деценијама, да би у 2007. години САД имале близу 2,4 милиона затвореника, односно највишу квоту затвореника на свету, од 758 затворених лица на 100 000 становника. То је 5-10 пута више него другим високо индустријализованим земљама у свету (Канада, ЕУ), односно више него што има 35 европских држава са највишом квотом затвореника заједно. Укупна популација САД у 2008. је износила око 4,5% светске популације, али је затвореничка популација САД чинила 23,4% укупне светске затвореничке популације.⁷ 2,1% од укупног броја затворених лица се односи на лишавања слободе у току судског поступка. Жене чине 8,7% укупне затвореничке популације а малолетници 0,4%, док је међу затвореницима било 5,9% страних држављана. Попуњеност капацитета пеналних установа је износила око 106%. Квота Афро-Американаца у пеналним установама је била 6,6 пута већа него квота белаца. Више од половине затвореничке популације чинили су Афро-Американци, мада је њихово у чешће у укупној популацији чинило око 13%. Процењује се да су укупни национални

---

⁶ Fact and Statistics, Juristat, Statistics Canada, Aug. 2008;

⁷ R. Walmsley; World prison Population List, 8th ed, London, 2008;

трошкови контроле криминалитета у периоду 1982-2003. порасли са 36 милијарди долара на 186 милијарди долара. При томе трошкови одржавања пеналног система чине највећи део и расту много брже (570% у овом периоду) него друга издвајања у оквиру кривичноправног система.⁸

Успоравање тренда раста затвореничке популације уочава се од 2008. године, као и у току 2009. и 2010. године.⁹ У овом периоду се први пут у последњих 38 година бележи пад броја затвореника у државним пеналним установама, иако је укупан број затворених и даље у порасту зато што се наставља раст осуђеничке популације у федералним установама. Федерална затворска популација бележи раст од 3,4% и у овом периоду, док је број затвореника у државним затворима опао за 0,5%. Приметно је и да се и раст популације у федералним установама успорава тако да је 2010. години износио 0,8% у односу на 2009. годину. Пад броја затвореника бележи половина државних пеналних установа у 2010. години, и то највише, у апсолутним бројевима, Калифорнија, Њујорк и Миџиген, док се раст и даље наставља у Илиноису, Тексасу и Аркансасу. 2010. године у америчким пеналним установама и број отпуштања и број нових пријема је у паду, при чему је број отпуштања био већи од броја нових пријема. У 2010. години се бележи даљи раст број осуђених лица мушког пола (0,2%), док број осуђених жена опада (0,7%). Квота затвореника код црнаца нехиспанског порекла 7 пута већа у односу на белце нехиспанског порекла и процењује се да је 7,3% укупне црначке популације у федералним пеналним установама.

Просечно, пенални капацитети САД у току 2010. године функционисали су између 1% изнад највиших капацитета и 9% преко својих најнижих капацитета, при чему је 19 државних пеналних система имало попуњеност најмање 25% изнад својих максималних капацитета (Алабама) 196%, Илиноис 144%), а 20 државних система функционише око својих пуних капацитета или испод тога (Мисисипи 46% попуњености, Нови Мексико 53%, Јута и Вајоминг 79%).

---

⁸ Correctional Population in the United States, 2010, U.S. Department of Justice, Bureau of Justice Statistics, Dec. 2011; NCJ 236319;

⁹ P. Guerino, P.M. Harrison, W.J.Sabol (Biro of Justice Statistics): Prisoners in 2010, Decembar 20011, NCJ2336096; Prison Count 2010: State Population Declines for the First Time in 38 Years, The PEW Center on the States, April 2010;

3. Стање у затворима - Пенитенсијарне статистике садрже бројне податке који се могу засебно или међусобним комбиновањем различито тумачити.¹⁰ Но, за слику о стању у пенитенсијарним установама у 21. веку¹¹, два податка су од кључне важности: константни дужевремени раст затвореничке популације и значајна преоптерећеност затворских капацитета.

Савремени затвори нису исто што и затвори у периоду после другог светског рата, а посебно нису оно што су били почетком 20. века. Пенитенсијарна питања су добила равноправан третман у оквиру формалне друштвене реакције на криминалитет и пуну пажњу јавности, рад пенолошких установа је детаљно регулисан унутрашњим законодавством и врло развијеним сетом међународних стандарда и подложен је, како унутрашњој и спољашњој судској контроли националног карактера, тако и контроли на наднационалном нивоу од стране бројних међународних тела, а у оквиру ЕУ и наднационалној судској контроли. Управљање затворима захтева значајне менаџерске капацитете како би се успешно истовремено реализовали сви захтеви организације, третмана и безбедности. Затворске грађевине су највећим делом модернизоване, савремено опремљене, комфорније, а изгледом, ентеријером и функцијом хуманизоване. Затворски живот подразумева више материјалне удобности, затвореницима су на располагању бројни третмани, могућности за рекреацију и информисање, квалитетнија и учесталија могућност комуникације са спољним светом: телефони, више посета у бољим условима, више могућности за боравак ван установе. Но, положај осуђених лица јесте значајно трансформисан, али то не значи и да је значајно унапређен.¹² У савременим затворима затвореници знатно дуже бораве јер су казне затвора дуже него у ранијим периодима. Изложени су мерама надгледања и контроле константно и у неупоредиво већој мери, време које проводе изван савремено опремљених затворских ћелија је у већини затвора много мање него пре неколико деценија, а заједничке колективне активности су због сигурности сведене на минимум и строго

---

¹⁰M. Maguire: Crime Data and Statistics; M. Maguire, R.Morgan & R.Rainer: Oxford Handbook of Criminology, 4th Ed; Oxford, 2007; str. 241 i dalje;

¹¹ C. Haney, P. Zimbardo: The Past and Future of U.S. Prison Policy: Twenty-Five Years After the Stanford Prison Experiment, American Psychologist, 1998, Vol.53, No.7; 709-729;

¹² R. Morgan, A. Liebling: Imprisonment: An Expanding Scene; ; M. Maguire, R.Morgan & R.Rainer: Oxford Handbook of Criminology, 4th Ed; Oxford, 2007; str. 241 i dalje;

контролисане. У пренасељеним затворима учесталији су немири, побуне и туче, а то постаје разлог за интензивније надгледање и оштрију контролу, због чега непостојање приватности, страх и несигурност постају основна обележја затворског живота.

4. Ефекти високе инкарцерације - Док је питање односа стања криминалитета и стопе затварања комплексно, и не може се тумачити независно од других фактора, евидентно је да трајни раст затвореничке популације у једном тренутку неутралише, или чак поништава евентуалне позитивне утицаје на ниво криминалитета.¹³

Стални раст затвореничке популације неминовно изазива преоптерећеност пенитенсијарних капацитета. Пренасељеност пеналних установа у физичком смислу значи мањак животног простора, лошије санитарно-хигијенске услове, лошији смештај, исхрану и одевање, мање могућности за слободне активности, теже доступну здравствену заштиту. Ограничавање расположивих ресурса, услед пренасељености рађа конкуренцију, агресију међу затвореницима и према особљу, повећава број болести и самоубиства, увећава ризик ширења инфективних болести, као и ризик криминалне инфекције, поспешује злостављање и виктимизацију појединих категорија осуђеника, драстично смањује учинак и могућност спровођења програма рехабилитације. Преоптерећеност пенитенсијарних капацитета значајно погоршава иначе тешке услове рада запослених у овим установама. Затворско особље у таквим условима није у могућности да успешно спроводи рехабилитационе програме, непрестано је изложено неприхватљивом нивоу стреса, а често и несигурности и страху за сопствени живот.

Висока стопа поврата, 60-65%, карактеристична за највећи број савремених пеналних система, јесте очекивана последица, између осталог, и лоших услова живота и рада у савременим затворима насталих значајном преоптерећеношћу затворских капацитета. Дужа казна која по правилу следи рецидивистима, у истим пренасељеним затворима само отвара нови круг скупог и неуспешног затварања.

---

¹³ J. Austin, T. Fabelo: The Diminishing Returns of Increased Incarceration: A Blueprint to Improve Public Safety and Reduce Costs, The JFA Institut, Washington D.C; 2004;

У савременим затворима константно се повећава иначе велики број затворених због почињених кривичних дела у вези са наркотицима. Међутим, у поређењу са другим врстама, управо овај криминалитет има значајан "измештајући ефекат", који релативно брзо поништава последице затварања. Наиме, тржиште наркотика је засновано на профиту и високој потражњи, па се на место затворених преступника врло брзо уводе нова лица ради одржавања постојеће мреже снабдевања.

Одржавање пенитенсијарних система у свим државама повлачи изузетно велика финансијска средства. Стални раст затвореничке популације подразумева и сталну потребу све већих финансијских издвајања, и одвлачи новац грађана, пореских обвезника, из других области јавног стандарда: образовања, социјалне и здравствене заштите, културе. Економске анализе говоре да иста средства уложена у образовање младих у ризику криминалног понашања и подршку и психосоцијалну терапију њихових породица, у већој мери редукују криминалитет него иста средства уложена у одржавање и грађење нових затвора.¹⁴

Деведесетих година финансијска издвајања за преко 1,2 милиона ненасилних затвореника у САД била су 50% већа у односу на укупна федерална издвајања за социјалне програме преко 8,5 милиона корисника, односно шест пута већа од федералних издвајања за бригу о деци намењену за преко 1,25 милиона деце корисника. 1995. године САД по први пут издвајају више новца за одржавање пеналног система, него за високо образовање, више средстава је потрошено за грађење нових затвора, него за подизање нових универзитетских капацитета.¹⁵ У САД 2011. године једна година студирања на Универзитету Принстон коштала је 37 000 долара, а једна година у затвору (New Jersey State Prison) 44 000 долара, с тим што и после једне године од издржане затворске казне 60% бивших затвореника је незапослених, док је у популацији 20-24 са високим образовањем незапослених 12,1%.¹⁶ У 2008. години сваки 48. радно способни мушкарац

---

¹⁴ J. Austin, T. Clear, T. Duster, D.F. Greenberg, C. McCoy, A. Mobley, B. Owen, J. Page: Unlocking America: Way and How to Reduce America's Prison Population, Washington D.C, 2007, str. 18;

¹⁵ Justice Policy Institute: The Punishing Decade: Prison and Jail Estimates at the Millennium, Washington, D.C, May 2000;

¹⁶ <http://www.theatlantic.com/national/archive/2011/11/chart-one-year-of-prison-costs-more-than-one-year-at-princeton/247629/>

(односно укупно 2,1% популације радно способних мушкараца) боравио је у затвору.¹⁷ Постпенални сервиси потребни бившим затвореницима након издржане казне затвора такође захтевају улагање значајних средстава. У условима глобалне финансијске кризе и готово хроничних буџетских дефицита, ови трошкови представљају неиздржив терет за државне финансије и чине редукцију издвајања за одржавање пеналних система неопходном и ургентном.

Висока инкарцерација има крајње негативне последице на породични живот друштвену кохезију, јавно здравље. Боравак у затвору слаби и кида породичне и друштвене везе затвореника, смањује могућност функционалне социјалне реинтеграције и проналаска запослења по издржаној казни. Истраживања показују да боравак родитеља у затвору код деце доприноси већој стопи делинквентног понашања, менталних обољења, злоупотребе наркотика, адолесцентних трудноћа, смањењу нивоа образовања и могућности за касније запослење, што у крајњем исходу, имајући у виду и трансгенерацијски трансфер понашања, значи знатно повећан ризик криминалног понашања деце.¹⁸ Процењује се да је 2009. године, 2,3% америчке деце, или једно од 43 детета, имало једног или оба родитеља у затвору, а преко 52% затворених мушкараца и преко 75% затворених жена су родитељи.¹⁹

5. Популистички "обрачун" са криминалитетом

Раст затвореничке популације временски корелира значајним социоекономским променама глобалног карактера, настанком и јачањем неолибералног социоекономског система који константно и упадљиву предност даје тржишној економији над социјалном политиком и код грађана генерише сталну социјалну несигурност и неизвесност.²⁰ У таквим условима контрола криминалитета, посебно казнена политика, добија значајне популистичке карактеристике.²¹ Казнени

---

¹⁷ J. Smith, K. Warner, S. Gupta: The High Budgetary Cost of Incarceration, Center for Economic and Policy Research, Washington D.C; 2009;

¹⁸ J.Murray, D. Farington: Effects of Parental Imprisonment on Children, Crime&Justice, 2008; Vol.37, No.1; 133-206;

¹⁹ Incarcerated Parents and their Children, Bureau of Justice Statistics Special Report; 2009;

²⁰ A. Giddens: The consequences of Modernity, London, 1990; preма: K. S. Williams: Textbook on Criminology, Oxford, 2008, str. 585 i dalje; D. Downes, K. Hansen: Welfare and Punishment: The Relationship between welfare spending and imprisonment, HEUNI Papers No. 15; Novembar, 2006;

²¹ J. Pratt: Penal Populism. Routledge, London&New York, 2007;.,13,14;

популизам се на глобалном нивоу развија средином осамдесетих година, постаје јасно препознатљив деведесетих, да би у наредном периоду значајно утицао на готово све сегменте контроле криминалитета. Повезан је са јавном перцепцијом високе угрожености криминалитетом и израженим страхом од криминалитета, као и перцепцијом полиције као неефикасне и судова као спорих и неоправдано благих, коју популистички политичари, надмећући се у оштрини одговора на криминалитет, користе за постизање својих политичких циљева. У друштву ризика и несигурности уз помоћ медијске слике о злочину која генерише страх од криминалитета, проблеми криминалитета прелазе своје реалне оквире, па злочин не представља само могућност наступања имовинске штете и личног повређивања, већ и материјализовану потврду пропадања социјалних и моралних норми, дезинтеграције грађанског реда и моралне кохезије друштва. Перцепција криминалитета од стране грађана постаје претежно резултат медијске презентације злочина, а реални криминалитет надрастају митови о злочину који се шире путем јавних медија.²² У том контексту настаје и преокрет у приоритетима јавне политике, тако да се и политичке кампање, од локалних до председничких, усмеравају на проблем сигурности и "стално растућег криминалитета".²³ Питање контроле криминалитета излази из оквира струке и анализе одговарајућих података и постаје обавезан део политичке реторике којим се јавност истовремено мобилише и ради залагања за шире политичке циљеве. Политичари се "обрачунавају" са криминалитетом заговарањем реформисаног казненог законодавстава и много оштрије казнене политике "која ће стати на пут насиљу и безакоњу које прети друштву". Залагање за строге казне ("three strikes and you are out") и кажњавање и за најситније преступе ("нула толеранција" криминала) у времену опште

---

²² Reiner, R: Media Made Criminality: The Representation of Crime in the Mass Media, The Oxford Handbook of Criminology, sec. ed, Clarendon Press, Oxford, 1997; str. 199, 200;

²³ Стављање питања контроле криминалитета у центар политичке кампање може имати значајне последице и по исход same кампање и у погледу кривичног законодавства. Одлука мало популарног гувернера Калифорније да 1993. ревитализује своју кампању заговарањем строжије казнене политике, резултирала је политичком подршком али и доношењем закона који уводи принцип "three strikes and you are out", као посебно рестриktivnog ("two strikes", не само за најтежа кривична дела и без могућности условног отпуштања). У председничкој кампањи 1988. републикански кандидат (J. Bush senior) је медијски користећи случај W. Hortona, afroамериканца, који је издржавajući казну за убиство, на условном otpustu извршио novo убиство, за разлику од svog protivника кандидата Демократске странке (M. Dukakis), заговарао оштар и енергичан dговор на stanje криминалитета у земљи, задобио значајну подршку јавности и победио на изборима. J. Pratt: Penal Populism, Routledge, London, 2007; str. 90, 91;

несигурности задобија наклоност јавности, обезбеђује политичку подршку, али када се једном достигне, оваква жеља јавности постаје неурољива, а сама пракса строгог кажњавања почиње свој сопствени живот, дуго се одржава због потпуно другачијих разлога у односу на оне због којих је настала.²⁴ Настају нове стратегије контроле криминалитета, значајан кривичноправни експанзионизам, оштрија казнена политика, јачање и ширење формалне контроле, нова пенологија. Најзначајнија консеквенца нове праксе контроле криминалитета јесте велико повећање квоте осуђених на казну затвора, које се не може објаснити само растом криминалитета.²⁵ Није утврђена конзистентна између обима затвореничке популације и нивоа регистрованог криминалитета. Кључни фактор размере затвореничке популације јесте дужина изречених казни затвора (а посредно, и број најтежих кривичних дела)²⁶, која је у крајњој линији продукт казнене политике, а мање израз реалног стања криминалитета.

6. Закључак: више затварања - мање криминалитета?

Након неколико деценија, поставља се питање последица стално растуће инкарцерације, односно, каква је веза између раста затвореничке популације и стања криминалитета, да ли пунији затвори значе и мање криминалитета и да ли је генерално строжије кажњавања, и посебно да ли су дужевремене казне затвора ефикасан одговор на стање криминалитета.

Упоредо са константним растом затвореничке популације, стопа криминалитета у САД опада од почетка деведесетих година.²⁷ У периоду од 1993-2010. стопа насилничког криминалитета је значајно опала, око 70%, односно, од 49,9 насилничких кривичних дела на 1000 становника старијих од 12 година, до 14,9 у 2010. години. Највећи пад је забележен између 1993. и 2001. године, нешто

---

²⁴ D. Garland: Epilog: The New Iron Cage, *Punishment & Society*, 2001/3, str. 198;

²⁵ R. Walmsley: Global Incarceration and Prison Trends, *Forum on Crime and Society*, J.V. Dijk, V. Ruggiero, eds, Vol. 3; No. 1, New York, 2004; 69-79; A. Millie, J. Jacobson, M. Hough: Understanding the growth in the prison population in England and Wales, *Criminal Justice*, 2003, Vol.3(4): 369-387;

²⁶ M. Aebi, G. Barclay, J.M. Jehle, M. Killas: European Sourcebook of Crime and Criminal Justice Statistics: Key findings, Council of Europe, 2000;

²⁷ R. S. King, M. Mauer, M.C.Young: Incarceration and Crime: A Complex Relationship, The Sentencing Project, Washington D.C; 2005; A. Blumstein, R. Rosenfeld: Factors Contributing to US Crime Trends, *Understanding Crime Trends, Workshop Report* (2008), A. Goldberg, R. Rosenfeld, eds, Washington D.C.2008, 13-44; D. M. Donald; P. Fini: Crime and Justice Trends in the United States During the Past Three Decades; National Institut of Justice, Washington D.C; 2000;

скромнији пад у периоду 2001-2009, да би у 2010. забележен пад од 13%. Стопа имовинских кривичних дела пала је у периоду 1993-2010. 62%, од 319 до 120 кривичних дела на 1000 становника старијих од 12 година.²⁸

У већини европских земаља у периоду 1998-2002. година бележи се тренд раста криминалитета, а затим пад од 2002. године.²⁹ Генерални тренд пада криминалитета се у Европи одржава и у периоду 2006-2009, иако поједине државе у истом периоду бележе раст (Румунија, Данска, Шведска, Луксембург, Португалија и Финска). Стопа насилничког криминалитет опала је у периоду 2006-2009 у просеку 7%, стопа имовинског криминалитета зависно од кривичног дела од око 10%, док расте број кривичних дела у вези са наркотицима (преко 10%).³⁰

Истраживања не показују конзистентну везу између стопе затварања и стопе криминалитета и не подржавају тезу "више затварања - мање криминала".³¹ У погледу односа квоте затварања и квоте криминалитета, емпиријски подаци показују да је тај утицај мали, уколико уопште и постоји,³² затим да се такав ефекат поништава како затвореничка популација расте,³³ као и да негативни споредни ефекти високе инкарцерације превазилазе евентуалне позитивне последице по стање криминалитета.³⁴

Новија истраживања заправо потврђују познати став класичне криминологије да је за генерално превентивни ефекат кажњавања значајна и строга, односно сразмерност, кажњавања као и извесност, али пре свега као

---

²⁸ FBI Releases Preliminary Annual Crime Statistics for 2011; June 11, 2012; Washington D.C; Preliminary Semiannual Uniform Crime Report, January - June, 2010;

²⁹ M. Aebi, G. Barclay, J.M. Jehle, M. Killas: European Sourcebook of Crime and Criminal Justice Statistics: Key findings, Council of Europe, 2000; C. Travers, G. Thomas: Crime and Criminal Justice, Eurostat, Statistics in focus, 36/2009; C. Travers, G. Thomas, F. Bulut: Crime and Criminal Justice, 2006-2009, Eurostat, Statistics in focus, 6/2012;

³⁰ Crime trends in detail, Eurostat, January, 2012; J.van Dijk, R. Manchin, J. van Kesteren, S. Nevala, G. Hideg: The Burden of Crime in the EU, Research Report: A Comparative Analysis of the European Crime and Safety Survey (EU ICS) 2005;

³¹ W.Y. Wan, S. Moffatt, C. Jones, D. Weatherburn: The effect of arrest and imprisonment on crime, Bureau on Crime Statistics and Research, Crime and Justice Bulletin, No. 158; Feb. 2012;

³² M.J.Lynch: Beating a dead horse: Is there any basic empirical evidence for the deterrent effect of imprisonment? Crime, Law & Social Change, 1999/31, 347-362; S. N. Durlauf, D.S.Nagin: The Effect of Imprisonment, 2010;

³³ J. Austin, T. Fabelo: The Diminishing Returns of Increased Incarceration: A Blueprint to Improve Public Safety and Reduce Costs, The JFA Institut, Washington D.C; 2004;

³⁴ J. Austin, T. Clear, T. Duster, D.F. Greenberg, C. McCoy, A. Mobley, B. Owen, J. Page: Unlocking America: Way and How to Reduce America's Prison Population, Washington D.C, 2007, str. 9;

комбинација високог нивоа извесности и благовремености (хитности) казне са мање израженом строгошћу (дужевремене казне), а не обрнуто.³⁵

Пад криминалитета у САД могао би да буде последица сталног раста инкарцерације, мада остаје питање зашто до пада криминалитета долази тек почетком деведесетих, после скоро двадесет година раста затвореничке популације. Или, зашто након релативно стабилне стопе инкарцерације од преко једног столећа (1850-1970), стопа криминалитета значајно расте од шездесетих година и достиже највише вредности 1980. и 1991. године? Зашто се пад криминалитета не наставља, односно зашто је стопа криминалитета стабилизована у периоду 2001-2009. иако се наставља раст инкарцерације? Или, зашто у периоду 1991-2001. у Тексасу долази до раста стопе затварања од 130% и до пада стопе криминалитета од 34%, а у истом периоду у Њујорку до раста затварања од само 10%, али до пада криминалитета од 53%? Суштина одговора на ова питања је у томе да стопа инкарцерације свакако није једини фактор који утиче на стање криминалитета, односно да је утицај затварања на стање криминалитета веома ограничен.

У криминологији је познато да је варирање стопе криминалитета повезано пре свега са демографским, социјалним и економским факторима.³⁶ Државе са нижом стопом криминалитета имају мање незапосленост, мање ванбрачних рођења, мање напуштања школског образовања, мање грађана зависних од социјалне помоћи, за разлику од држава са високом квотом криминалитета које имају више вредности свих ових фактора, али и вишу стопу инкарцерације. Демографски раст мушке популације узраста 12-28. година и урбано сиромаштво су у значајној вези са растом криминалитета, а релевантна истраживања показују да је ниво пунитивизма и ниво затвореничке популације у значајно јачој корелацији са економском политиком, односно улагањима у социјалну политику, него са реалним стањем криминалитета.³⁷

---

³⁵ S. N. Darlauf, D. S. Nagin: Imprisonment and Crime: Can both be reduced? *Criminology & Public Policy*, Vol. 10/1, 20011, 16-21; A. Blumstein: Approaches to reducing both imprisonment and crime; *Criminology & Public Policy*, Vol. 10/1, 20011, 93-100;

³⁶ J. Travis, M. Waul: Reflection on the Crime Decline: Lessons for the Future? *Proceedings from the Urban Institut Crime Decline Forum*, Washington D.C; 2002;

³⁷ M. Cavadino, J. Digan: Penal Policy and Political Economy; *Criminology & Crminal Justice*; 2006; Vol.6(4); 435-456; M. Tonry: Why Aren't German Penal Policies harsher and Imprisonment rates Higher? *German Law Journal*, 2004; Vol. 5(1), 1187-1206;

Snežana Soković, Ph. D.
Faculty of Law, University of Kragujevac

Prisons and penal populism

Modern prisons are overpeopled, too expensive, and, consider the rate of recidivism, they have modest effect on the criminality. Constant global growth of the prison population is not caused by criminality, but is the result of populist penal policy. Penal populism means populist approach to the problem of the formal social criminality control, which is globally developed in the mid-eighties, becomes clearly recognizable in the nineties, in order to have significant influence on almost all segments of criminality control in the next period. It is linked with public perception of high criminality threat and expressed fear of criminality, as well as perception of the police as ineffective and courts as slow and unjustifiably mild, which is used by populist politicians, while competing in the sharpness of the response to the criminality, to achieve its political goals. Regarding relation between imprisonment quota and criminality quota, modern researches show that that influence is small, if it exists, that such effect is invalidated as prison population grows, as well as negative side effects of the high incarceration exceed any possible positive consequences on the criminality. Because of the significant growth of the convicted population and conspicuous problem of the overloading of existing prison facilities for Republic of Serbia is very important to recognize and prevent on time negative consequences of the populist penal policy.

Prof. dr Snežana Soković, redovni profesor

Pravni fakultet, Univerzitet u Kragujevcu
Jovana Cvijića 1, 34000 Kragujevac

tel. 034/306 355,
fax 034/306 840
E-mail: snezana@jura.kg.ac.rs